3
(3541)
12. 2. 2021
Cena 0,40 €

НОВЕ ЖИТТЯ

DVOJTÝŽDENNÍK RUSÍNOV-UKRAJINCOV SR • ДВОТИЖНЕВИК РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СР

2021 рік – ювілейний

В цьому році минає 65 років з часу заснування СНМ – Музею української культури у Свиднику

Від 2020 року нам, музейникам, як і цілій країні та світу, запам'ятається, зокрема, його пандемічне обличчя. Практично від початку до кінця ми прожили його в малих чи більших локдаунах. Виявилося, що до цього ще можна пристосуватися, але звикнути до музейного життя без відвідувачів майже неможливо, зокрема з тієї причини, що ми прониклися ідеєю постійно рухатися назустріч нашим гостям. Тому якесь закриття самого в собі навіть не обговорювалося.

Сезон ми відкрили традиційно – зведенням мая, проте першого відвідувача потрібно було ще трохи дочекатися. Ситуацію врятували літні місяці, зокрема серпень, коли до нас приїхало надзвичайно багато людей, уперше в такій небувалій кількості, з Братислави та Західної Словаччини. На жаль, загальна відвідуваність у порівнянні з 2019 роком всупереч цьому обнадійливому явищу спала на 15% (до рівня 16 948 відвідувачів). Пандемічна ситуація підтвердила, що важкі часи стимулюють повернення до традиційних цінностей, до джерел матеріальної і духовної культури, можливо, й до пошуків духовної наповненості, але водночас запевнила нас у тому, що на північному сході знаходиться культурне середовище, привабливе для жителів усієї країни.

Отже, ми прожили рік, повний нових викликів і непередбачуваних змін, до яких треба було пристосовуватися в процесі роботи. Я думаю, що ми справилися з ними якнайкраще, про що свідчить той факт, що нічого з нами запланованого ми не випустили. Правда, частину заходів потрібно було перенести у віртуальний простір, ми презентували їх на вебсторінці Словацького національного музею та СНМ – Музею української культури, поширювали їх у медіа. У віртуальному вигляді ми представили два літературно-художні проєкти, які первинно були призначені для нашої сцени: «Маковицьку казку» для наймолодших відвідувачів за мотивами, записаними у селі Довгуня, та «Христос раждається!» – фольклорно-художній монтаж, присвячений сторіччю з дня народження Михайла Шмайди, видатного українського письменника, фольклориста, колишнього працівника нашого

▲ *Ярослав Джоґаник.*

музею. У програмі виступив фольклорний колектив «Стропковчани».

Дотеперішня співпраця з містом Свидник у всіх своїх проявах підтверджувала високу якість спільних заходів. Та інакше не було й минулого року. Оркестр Юліуса Селчана сам по собі є найвищою маркою, а проведення його виступу в нашому атріумі під назвою «Концерт у саду» додав йому ще одного знаку оригінальності. У пам'яті цінителів класичної музики, мабуть, ще й донині лунає неповторний голос свидницького земляка Ріхарда Шведи, який разом з дружиною концертував на подвір'ї свидницького панського маєтку-каштилю у програмі під назвою «У галереї трохи інакше».

2020 рік ми проголосили роком Івана Кульця в СНМ – Музеї української культури. І не випадково: у цьому разі йдеться про найвиразнішу особистість українського художнього авангарду першої Чехословацької Республіки, і ми пишаємося найбільшою збіркою його картин. Виставку творів Івана Кульця ми презентували віртуально під час Ночі музеїв і галерей, яка на цей раз відбулася лише в листопаді. А от реально цією виставкою ми відкрили Дні України в Кошицях. З листопада вона інстальована у виставковому залі музею, відкритою буде, мабуть, аж до травня цього року і я рекомендую подивитися її всім любителям мистецтва, бо Іван Кулець справді цього вартий.

▲ *Постійна експозиція СНМ – МУК.*

Найбільше мене радує те, що «День народних традицій і Пероги 2020» можна було відвідати в реальному часі в нашому скансені. Всупереч тому, що нас лімітувало обмеження кількості відвідувачів (до 1000 осіб), сподіваюся, кожен, хто прийшов, зміг знайти для себе те найкраще: насичену фольклорну програму, розвагу, дегустацію, гарний настрій, незвичний енергетичний заряд від блискучого гурту «Грдза». Одним словом, Пероги у Свиднику смачні, як ніде...

У 2021 рік ми вступили без традиційного староноворічного віншування і «забиячки» в скансені. Шкода, тому що це свято має в нашому краї довготривалу традицію, а в нашій корчмі і возарні в скансені – призначене для цього місце. Хочеться вірити, що тим щедрішим і радіснішим буде колядування в наступному році.

У новому році ми підготували не менше акцій, ніж у минулому. Увагу відвідувачів спрямую передусім на відкриття сезону в скансені 2 травня, яке, якщо нам пандемічна ситуація дозволить, буде поєднане з православними пасхальними традиціями і багатою великодньою програмою. 2021-й рік в СНМ – МУК ми проголосили роком Дезидерія Миллого. Це рішення є для нас зобов'язуючим, адже Дезидерій Миллий – емблематична постать в художньому світі, а нашому музею він залишив свою багату художню спадщину. Найкращі перлини його творчості будуть представлені на виставці, яка відкриється в червні, а в жовтні нею розпочнуться Дні України в Кошицях. День народних традицій і *Пероги 2021* у другу вересневу неділю знову мали б стати вершиною літнього сезону не тільки в кулінарному, але також і виставково-ремісницькому та фольклорно-розважальному стилі.

СНМ – МУК цього року відзначає 65 річницю свого заснування, він гордиться тим, що є найстаршим музеєм національної меншини у Словаччині. За роки свого існування кілька генерацій працівників музею – зі знанням справи це говорю – з натхненням і безкорисною допомогою широкої громадськості зібрало і зберегло для сучасників і майбутніх поколінь десятки тисяч пам'яток народної культури і мистецтва. Своєю діяльністю в галузі охорони культурної спадщини музей однозначно підтвердив своє незамінимe місце у родині музеїв Словаччини.

Користуючись цією можливістю, я хочу подякувати нашим відвідувачам і друзям за прихильність до музею, яку вони виявили в цей нелегкий пандемічний період. Дуже її цінуємо, вона дає нам стимул для подальшої праці, ми й надалі неодмінно будемо домагатися Вашої приязності і в цей ювілейний рік якісними виставками, програмами, екскурсіями, лекторатами – усіма іншими акціями, які музей може і має пропонувати громадськості.

Ярослав ДЖОҐАНИК,
директор СНМ – МУК.

▲ *Зима в етнографічній експозиції просто неба – скансені.*

Перепис населення

Не викликає сумнівів, що назви «русин», «руснак», «українець» використовувались як синоніми на всіх українських територіях. Тим не менш, цей історичний факт на території сучасної Словаччини часто перекручувався та ігнорувався. Після 1989 року деякі люди почали твердити, що слово «русин» в Чехословаччині навіть не можна було вживати і таким чином не могла існувати ані русинська (точніше руська) національність і що українізацію тут принесли тільки комуністи. Та дійсність набагато складніша. У пресі, яка виходила під час міжвоєнної Чехословацької Республіки у Східній Словаччині, використовувалися декілька найменувань українського населення, які залежали від національно-політичної орієнтації поодиноких діячів чи угрупувань. 1 березня 1945 року в Пряшеві на І з'їзді делегатів українського населення Східної Словаччини було засновано Українську Народну Раду Пряшівщини і термін «український» став частиною назв окремих культурно-просвітницьких органів, організацій і установ. Меморандум Словацької Національної Ради в травні 1945 року вже теж звертається до української національності. Але ні термін «русин», «руський» («русинський») цілком не пропав. Конституційний закон ЧССР ч. 144/1968 36. характеризував Чехословаччину як «... спільну державу чеського та словацького народів і мадярської, польської, німецької та української (русинської) національностей».

Ця подвійна назва в різних варіантах використовувалася і на практиці. Наприклад, Уряд ССР на своєму засіданні 1 листопада 1989 р., на якому займався і подальшим розвитком рівня освіти та культури національних меншин, констатував, що «... в ССР проживає 38 496 громадян української (русинської) національності, тобто 0,7 % жителів Словаччини. З 1980 року число українців-русинів зросло на 1 546 осіб».

Складність історичного розвитку цієї національної меншини повністю проявилася і в періоді листопада 1989 р. та зокрема після нього.

20 грудня 1989 р. в Братиславі відбулася робоча зустріч їхньої делегації із заступником голови Уряду ССР Александром Варґою та заступником голови СНР Казимиром Надьом, яким було передано письмовий матеріал про проблеми русинів-українців, які потрібно чимскоріше вирішувати. В ньому, крім іншого, вимагалося уможливити громадянам рівноцінний запис української або руської (rusínskej – прим. автора) національності.

В січні 1990 року відбувся позачерговий з'їзд КСУТ, який став і установчим з'їздом Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини. З рішеннями з'їзду не погодилася «Ініціативна група за відродження русинів» в Меджилабірцях, котра пропонувала змінити назву організації на Союз русинів і українців і вимагала запровадити в 1-5 класах ОШ русинську мову, на яку б на другому ступені надв'язувало навчання української літературної мови.

Водночас Союз готувався до перепису населення, який мав пройти у 1991 році. Було взято в увагу погляди частини населення, які проявилися і в дискусії на з'їзді, і тому голова Союзу листом звернувся до голови Уряду СР Мілана Чіча, заступника голови Федерального уряду Яна Чарноґурського та голів Федерального та Словацького статистичного бюро, в якому наводиться, що «... при переписі населення потрібно в одній рубриці наводити дві назви національності: руська (rusínska) і під тим українська, з метою, щоб громадяни могли зголошуватися до одної або другої, але щоб обидві альтернативи статистично сприймалися як одна національність».

Голови обох установ статистики висловили порозуміння до пропозиції СРУСР і запевнили, що будуть його респектувати. В листі голови Федерального статистичного бюро Івана Шуяна наводиться: «Кожний громадянин буде мати можливість навести в анкеті перепису національність руську (rusínsku) або національність українську або національність русько (rusínsko)-українську, але в результатах перепису населення всі ці варіанти будуть наведені в одній групі, отже національності русько (rusínsko)-української». І голова Словацького статистичного бюро Рудольф Крч підтвердив, що буде можливість виявити себе руської (rusínskej) або української національності, але «в результатах перепису обидві національності будуть спрацьовані і публіковані як русини-українці... Проблематику виявлення національності при переписі населення, будинків та квартир у 1991 році було обговорено з відділом в справах національностей адміністрації Уряду СР, котрий до цього висловився позитивно».

Наперекір цим запевненням, дійсність була іншою. Під час перепису населення 3 березня 1991 назви «русини» та «українці» були внесені в окремі рубрики і ре-

(Продовження на 2 стор.)

Миколові Мушинці присвоєно державну нагороду України

22 січня 2021 року в Києві було оприлюднено Указ №24/2021 Президента України Володимира Зеленського про відзначення громадян державними нагородами України з нагоди Дня Соборності України.

Орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня нагороджено голову Наукового товариства Т. Г. Шевченка в Словацькій Республіці Миколу МУШИНКУ.

Державні нагороди України є вищою формою відзначення громадян (в тому числі і закордонних) за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери і т. п.

Редакція газети «Нове життя» вітає Миколу Мушинку з нагородою.

Звернення

Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки до співгромадян з нагоди перепису населення

Перепис населення, будинків та квартир, який відбудеться в нашій країні у березні 2021 року, має відобразити кількісні зміни, що настали у сфері матеріального виробництва і духовної культури за останнє десятиріччя.

Важливість точних даних про чисельність і склад населення при управлінні державою та її окремими регіонами незаперечна. Тому підготовці перепису населення приділяється неабияка увага не тільки з боку компетентних державних органів, але й з боку політичних сил. На жаль, в останніх десятиріччях в нашій державі не створюється якась занадто доброзичлива атмосфера у ставленні до української національної меншини, ба навіть відчувається зусилля до скорочення її чисельності. Для досягнення своєї цілі використовуються наші хронічні недуги – конфесійна ворожнеча, національна байдужість та відсутність єдності власної інтелігенції у вирішуванні складних проблем нашого національно-культурного життя.

Ці непорозуміння серед нашого населення (переважно серед духовної і світської інтелігенції) спричинилися до штучного поділу української національної меншини в Словаччині на два протилежні табори – українців і русинів, що в кінцевому результаті значно послабило хворий національний організм і загальмувало національно-культурний розвиток нашої етнічної спільноти. Мали б, нарешті, опам'ятатися всі ті, які в чужих інтересах розділювали і розділюють нашу національну меншину на ворогуючі табори, бо це лише на користь когось третього.

І так перед нами знову постає важливе питання – як нам визначити свою національність.

Загальновідомо, що наші предки впродовж віків називали себе руськими, русинами, а свою землю, мову, віру – руською. Але русинами визначили себе й наші брати по той бік Карпат, які пізніше прийняли нову назву – українець, український. Вчені різних національностей однозначно довели належність підкарпатських русинів до малоруського, тобто українського народу. На цій платформі стояли всі культурно-освітні установи повоєнної Чехословаччини. Українську літературну мову було введено в школи, театр, радіомовлення та редакції газет та журналів. Немало літературних творів і наукових досліджень увійшло у скарбницю всенародної української культури і таким чином увели Пряшівщину до загальнонаціонального українського і загальнодержавного словацького культурного контексту.

Ми не є проти народного русинства, бо ми б були самі проти себе і своїх основ. Але оживлення політичного русинізму в Карпатському регіоні стало засобом денаціоналізації нашого населення та занепаду національно-культурного життя всієї нашої національної меншини. До чого може вести дальше продовження внутрішньоетнічної боротьби, догадатися неважко.

Русини-українці, які проживають в Словацькій Республіці, є найзахіднішою гілкою українського народу. Тому звертаємося до всіх співгромадян, до всіх тих, кому лежить на серці доля свого роду, не підпасти ворожій антиукраїнській агітації, а під час перепису населення записати свою національність як українську (русинську) з тим, що ми і надалі єдина національна меншина.

Перепис населення, будинків і квартир у 2021 році – важлива громадсько-політична подія Словацької Республіки. До неї треба поставитися з належною громадянською відповідальністю.

Центральна рада Союзу русинів-українців Словацької Республіки

Примітка: Вперше Звернення було опубліковане 31.1.2020 р. («Нове життя», №2/2020).

Перепис населення

(Закінчення з 1 стор.)

зультатом було 13 847 (0, 26 % населення СР) українців і 16 937 (0,32 %) русинів. В рамках всієї ЧСФР відношення було зворотне: 20 000 українців і 18 000 русинів. Наперекір тому, що було дано можливість зголоситися і до руської національності, загальна кількість цього етносу – за тодішнім законодавством «українців (русинів)» – у порівнянні з 1980 роком скоротилась на 11 000.

Розподіл нашого етносу на дві, ніби самостійні і незалежні від себе національні меншини, продовжувався і в переписах 2001 та 2011 року. Ініціативи на їх з'єднання держава не брала до уваги. Напр., петицію проти розподілу перед переписом 2001 року підписало майже 9 000 людей, але ніхто з компетентних не намагався навіть відповісти на неї. У 2011 році організація Народна громада та СРУСР видали спільне проголошення, в якому, крім іншого, наведено, що разом звернуться до державних органів СР, аби «справи, які торкаються підтримки розвитку національних меншин русинів та українців, були оцінювані спільно». Та найсильнішим аргументом для держави міг бути договір між Русинською обродою та СРУСР з 1996 року, тим більше, що держава була учасником цього акту в особі віце-прем'єр-міністра та голови Ради Уряду СР в справах національних меншин Й. Калмана. Там було ясно сказано, що громадяни СР, які проживають в Північно-Східній Словаччині і декларують себе як русини і українці, творять одну національну меншину.

І так розподіл триває далі. Так воно має бути і при цьогорічному переписі, з тою різницею, що в дусі сучасних трендів кожний громадянин має можливість виявити і свою другу національність. Йдеться, зокрема, про тих людей, які походять із змішаного подружжя, а в нашому випадку є це нагода для того, щоб показати єдність нашої національної меншини в дусі назви нашої організації (русини-українці).

Це питання широко обговорювалося майже два роки в експертній комісії, де й ми мали свого представника (д-р Марія Фоллріх), а також на засіданнях Комітету в справах національних меншин та етнічних груп, де нашу меншину представляю я та інж. Антон Новак, голова Словацько-українського товариства. Говорили ми про те й на засіданнях Президії ЦР СРУСР. Ми прийшли до висновку, що це для нас вигідно, бо якраз так можемо підтвердити нашу лінію неподільності та єдності нашої національної меншини.

На наше велике здивування, декілька тижнів перед початком перепису депутат НР СР Юрай Дімеші (OĽaNO), без консультацій з представниками національних меншин, прийшов з пропозицією, щоб в анкетах перепису не можна було записати собі й другу національність. Тому ми приєдналися до ініціативи представників ромської національності в згаданому комітеті, які ініціювали протест проти пропозиції депутата НР СР Ю. Дімеші, і який був схвалений більшістю членів комітету. Представники Русинської оброди від самого початку були проти такого рішення, тому і тепер його не підтримали, бо бояться, що багато з тих людей, які як головну наведуть русинську національність, як другу собі запишуть українську.

Павло БОҐДАН,
заступник голови ЦР СРУСР.

РУСИНИ-УКРАЇНЦІ СЛОВАЧЧИНИ У ДЗЕРКАЛІ СТАТИСТИКИ (8)

У чехословацькій антибандерівській пропаганді 1940 – 1950 років терміни «бандерівець» і «українець» часто ототожнювалися. Тому не дивно, що місцеві русини-українці, які в Другій світовій війні стояли на антинацистських позиціях і брали активну участь в антифашистському партизанському опорі й у Словацькому національному повстанні, а на виборах 1946 року і після політичного перевороту 1948 року підтримували комуністичну партію, дистанціювалися від діяльності «українських націоналістів». Свою незгоду з їхньою політикою часто виражали й у формі того, що реєструвалися словаками.

Ще однією причиною «денаціоналізації» русинів-українців була негласна пропаганда: «Якщо будете реєструватись українцями, вас вивезуть до України, або всю територію, де ви живете, приєднають до Радянського Союзу». Однак населення не хотіло ні того, ні іншого, бо в Чехословаччині, наперекір соціалістичному ладові, були більш демократичні умови і вищий життєвий рівень, ніж у Радянському Союзі.

Певну роль тут відіграла і штучно організована боротьба з так званим «українським буржуазним націоналізмом», у якому несправедливо були звинувачені депутати Словацької Національної Ради (парламенту) Петро Бабей, Василь Капішовський, секретар Союзу молоді Карпат Андрій Сушко, директор Російської гімназії в Пряшеві Олексій Фаринич, мовознавець Іван Панькевич та ін. Усі ці обставини призвели до того, що в 1961 році людей руської та української національності у Словаччині налічувалося лише 35 435 осіб. У порівнянні з 1950 роком це було на 12 796 осіб менше, отже, утрата становила 26,6 %.

Так звана «українізація» русинів і колишніх російськомовних шкіл, якою керувала, контролювала й фінансово підтримувала держава, поступово консолідувалася і принесла виразні позитивні результати, які можна спостерігати особливо на кількісному рівні. Виникли кафедри української мови і літератури у двох вищих навчальних закладах Пряшева, шість нових середніх шкіл з українською мовою викладання, у семи словацьких технікумах були створені класи з вивченням української мови. Оскільки в державі діяли директиви щодо прийому до середніх і вищих шкіл кількості учнів національних меншин, до цих навчальних закладів (у порівнянні зі «статистичною» кількістю населення) поступало значно більше учнів з українських, ніж зі словацьких шкіл. Більше п'ятдесяти абітурієнтів українських середніх шкіл влада направила на навчання до України[16]. Це привело до швидкого зростання української інтелігенції. Було створено два науково-дослідні інститути, Музей української культури, українське видавництво (було видано більш ніж 1000 книг, переважно шкільних підручників), українську секцію Союзу словацьких письменників, Українське радіо. Українською мовою виходило сім газет і журналів, кожний тиражем 1500 – 3000 примірників. Клуб читачів української літератури «Дружба», заснований з ініціативи письменника Івана Мацинського, у 60-х роках XIX ст. нараховував майже 900 індивідуальних членів, що письмово зобов'язалися купувати від трьох до десяти українських книжок у рік.

Культурний союз українських трудящих мав свої філіали з працівниками, яких оплачувала держава, у п'ятьох районах, а місцеві організації існували майже в кожному українському селі. КСУТ організував величаві фестивалі культури українців Словаччини у Свиднику, Меджилабірцях, Бардієві, Снині і так звані регіональні фестивалі українського фольклору майже в десятьох регіонах з українським населенням. Український національний театр у Пряшеві (заснований у 1946 році) на початку 1950-х перейшов з російської на українську літературну мову. При ньому був створений 80-членний професіональний Піддуклянський український народний ансамбль (ПУНА), зорієнтований повністю на фольклор місцевого українського населення.

Будівництво великих заводів в Бардієві, Меджилабірцях, Свиднику, Стропкові, Снині, Старій Любовні й колективізація сільського господарства підвищили економічне й соціальне становище русько-українського населення цих регіонів.

Зважаючи на кількісні показники, ці зміни можна вважати позитивними, однак, ураховуючи їх якість, ще зарано давати будь-яку оцінку. Утім, уже тепер можна об'єктивно зазначити, що в контексті істотно обмежених можливостей, які передбачав комуністичний режим у Чехословаччині для розвитку культури як такої (і окремо національної культури), українська національна меншина досить непогано розвивалась. Те, що її потенціал (так, як і в усьому суспільстві) був виразно обмежений і зазнавав утисків, свідчить той факт, що під час «політичної відлиги» наприкінці 1960-х років (частково ще й наприкінці 1980-х) саме інтелігенція активізувалася і в багатьох напрямах культури перейшла межу домінуючого регіонального характеру.

Русини-українці (особливо українська інтелігенція) палко привітали політичні реформи в Чехословаччині, розпочаті «Празькою весною» 1968 року. Однак ці реформи були придушені радянськими танками в серпні того ж року. У часи так званої «нормалізації» багато українських учителів, письменників і працівників культури за свої погляди були заарештовані (Юрій Бача, Петро Ґроцький, Анна Коцур, Павло Мурашко) або ж на довгі роки виключені із суспільного життя (Михайло Шмайда, Іван Мацинський, Єва Бісс, Віктор Коваль, Василь Дацей, Йосиф Шелепець, Микола Гиряк, Степан Макара, Микола Мушинка та ін.).

Незважаючи на значну підтримку держави, кількість громадян, які себе вважали українцями, щорічно зменшувалась, у зв'язку із цим радикально зменшувалась і кількість українських шкіл, тиражі українських книг та журналів. Про це свідчать такі статистичні дані: у 1948 році в Словаччині було 275 початкових та середніх шкіл з російською мовою викладання, у 1966 році їх кількість зменшилась і становила 68 початкових шкіл з українською мовою викладання. Кількість середніх шкіл за той період зменшилася із 41 до 3, а кількість гімназій – із чотирьох до однієї в м. Пряшеві. Усі інші перейшли на словацьку мову викладання[17].

Після «оксамитової революції» в листопаді 1989 року була засуджена політична практика тоталітарного комуністичного режиму в Чехословаччині і в національному питанні. Греко-католицька церква була реабілітована, їй повернули маєтки (у тому числі й храми та парохіальні будівлі). Були засуджені репресивні дії комуністичного режиму – насильницька колективізація, переслідування за політичні переконання тощо. Критиці знизу було піддане й керівництво Культурного союзу українських трудящих. Указувалося на те, що КСУТ є «продовженням руки комуністичної партії». Виникла потреба відновити етнонім русин, вживання якого з 1950 року було заборонено. Ідучи назустріч цим вимогам, нове керівництво Культурного союзу українських трудящих після тривалих дискусій вирішило змінити назву організації на «Союз русинів-українців Чехословаччини», чітко цим показуючи, що русини й українці – це одна національна меншина.

Частина членів колишнього КСУТу не погодилася з таким трактуванням національності й заснувала нову організацію під назвою «Русинська оброда» («Руське відродження»). У її програмі йшлося про те, що русини не є частиною українського народу, а є самостійним народом. Одразу ж на початку своєї діяльності «Русинська оброда» проголосила програму «деукраїнізації» русинів. Її результатом була кодифікація русинської літературної мови, заснування русинськомовних газет і журналів, Інституту русинської мови і культури, Русинської редакції Словацького радіо, Музею русинської культури у Пряшеві, перетворення Українського національного театру на Театр ім. Олександра Духновича (із заміною української мови п'єс на русинську), а назву Піддуклянського українського народного ансамблю на Піддуклянський художній народний ансамбль[18]. (Poddukelský umelecký ľudový súbor – PUĽS – словацькомовна абревіатура залишилася не зміненою).

Микола МУШИНКА,
Олександр МУШИНКА.

---

[16] Усі вони навчалися у вузах Києва, Харкова та Одеси; ніхто – у вузах Львова, Ужгорода та інших західноукраїнських міст.

[17] Треба сказати, що «словакізація» не йшла «зверху» – з наказу вищих органів, але «знизу» – від самого населення. Зміна української мови на словацьку всюди здійснювалася за письмовим бажанням батьків. Зменшення кількості українських книжок і часописів та їх тиражів теж було зумовлено радикальним зменшенням покупців та передплатників цієї продукції.

[18] Той і надалі орієнтується на місцевий фольклор русинів-українців.

Слово про ювіляра (До 85-ліття академіка Миколи Мушинки)

Говорячи про ювіляра Миколу Мушинку, вченого, педагога, філолога, етнолога, фольклориста, публіциста, академіка Національної академії наук України, культурно-освітнього працівника, багаторічного голову Асоціації україністів Словаччини та Наукового товариства ім. Т. Шевченка, ми однозначно наголошуємо на його усвідомленому моделюванні свого особистого та творчого життя перед життям, визначеним долею.

Академік Микола Мушинка народився 20 лютого 1936 року в селі Курів Бардіївського округу. Там же закінчив початкову школу, яка знаходилася в тій самій дерев'яній будівлі, що сьогодні розташована у Свидницькому скансені Музею української культури. Середню освіту здобував спочатку в бардіївській горожанці, а згодом у Руській гімназії в Пряшеві.

Після отримання атестату зрілості М. Мушинка продовжив навчання в Інституті російської мови і літератури в Празі, де вивчав українську мову у відомого професора-україніста Івана Панькевича. У ті ж студентські часи, коли професор І. Панькевич відправив свого студента М. Мушинку разом з трьома однокурсниками на польове дослідження у рідний Курів, тоді й у юного етнографа сформувалася любов на все життя – записувати народні говори і фольклор.

Після захисту дипломної роботи, присвяченої обрядовості рідного села, завершення празьких студій і дворічної військової служби в 1960 році він почав працювати в Науково-дослідному кабінеті україністики Пряшівського філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика, звідки його в 1963 році направили в аспірантуру на кафедру етнографії і фольклористики Карлового університету в Празі, де йому затвердили тему кандидатської дисертації «Відображення заробітчанського переселенства у фольклорі українців Словаччини». Працюючи над цією проблематикою, він із задоволенням прийняв новий життєвий виклик – поїхати на трирічне аспірантське стажування в Київ. Це рішення виглядало логічно, адже на той час молодий науковець зібрав потужний матеріал від заробітчан, які повернулися з Америки, Канади і Європи. Разом з матеріалом, записаним від чехословацьких оптантів у Радянському Союзі, цього вистачило б з лихвою навіть на докторську, а не лише кандидатську дисертацію. Але ж «просвітителям» тодішньої радянської науки така тема була не до вподоби, мовляв, грішила, на їх погляд, буржуазним націоналізмом, тому прийшлося її повністю замінити на іншу – «Володимир Гнатюк – дослідник фольклору Закарпаття і його зв'язки з чехами та словаками». Микола Мушинка пішов на це, адже з творчістю В. Гнатюка був блискуче обізнаний, а до того ж він домігся здійснення своєї мрії та мрії свого вчителя І. Панькевича – провести дослідження на Волині. Перебуваючи в переселенців з нашого краю, він пізнав справжнє обличчя комуністичної пропаганди, реальні умови, в яких ці люди жили: жалюгідний стан житла, нестача продуктів і знаряддя праці змушували їх щодня мріяти про повернення додому. Микола Мушинка був першим, хто приніс цю інформацію в Чехословаччину, передав її Василю Капішовському, тодішньому голові Культурного союзу українських трудящих, провідному діячу української громади. Ситуація з 1965 року почала поволі мінятися, однак аспіранта чекали й не такі сюрпризи.

Молодий інтелектуал, людина, що чутливо сприймає суспільний рух, він увійшов у кола української культурної еліти в Києві, познайомився з провідними її особистостями. Відчуваючи потребу особистої причетності, він наважився на надзвичайно сміливий вчинок: перевезти самвидат і заборонену літературу в Чехословаччину, а звідти далі на Захід. Це була важка пригода: заборонені книги в нього знайшли і три дні після цього його силою утримували в Ужгороді. З позицій сьогоднішнього дня він діяв надзвичайно сміливо і правильно, адже чого лише варта одна книга Івана Дзюби «Інтернаціоналізм, чи русифікація?» як один із символів боротьби українців за свою незалежність!

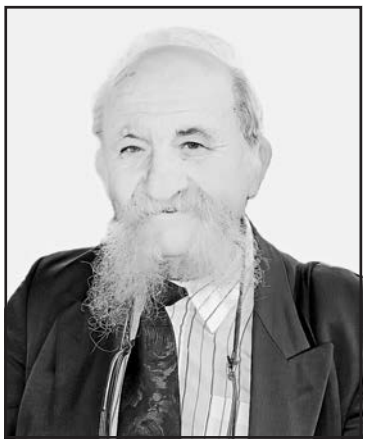

У М. Мушинки почалися проблеми з владою, його підозрювали в українському буржуазному націоналізмі. У 1967 році він ще встиг захистити кандидатську дисертацію. Однак відбулося вторгнення радянських військ у Чехословаччину, і підозри одразу змінилися на реальний стан. М. Мушинка став для держави небажаним, небезпечним, перефразуючи слова класика, «демоном незгоди»; а для себе і свого оточення залишився людиною совісті, супротиву, парадоксально – вигнанцем у власному селі.

Він залишився жити буквально просто неба, випасаючи корів кружлівського сільгоспу. Буремні часи далися взнаки ще й тим, що молодого науковця було позбавлено викладацької роботи в університеті (1971), викреслено з наукового, педагогічного й суспільного життя. Не повинно було залишитися жодної згадки на Пряшівщині ні про Мушинку, ні про його наукові публікації. У такий час найвиразніше проявляються вольові риси й велич особистості. Микола Мушинка, з йому притаманним гумором, іронією та самоіронією, називає ці роки – з 1972 по 1976 у Курові, по червень 1990 у Пряшеві, де працював кочегаром у міському комунальному господарстві, – найспокійнішими та найпродуктивнішими для наукової праці. Творчий розвиток ювіляра не зупинився, державна влада не змогла його придушити. У цій жорстокій конфронтації з життєвою аномалією він не те, що не здався своїх життєвих ідеалів, а й не покинув ні ідей, ні візії особистих перспектив, зберігаючи моральні цінності і людську гідність. Намагаючись знайти вихід із ситуації, донести до суспільства результати дослідницького доробку, М. Мушинка проявляє свою винахідливість, хитрість проти цензури і державних наглядачів. Легендарним у цьому плані стало видання у США його книги екслібрисів «Книжковий знак шестидесятників» (1972) під псевдонімом-паліндромом Вірук (у зворотному порядку назва рідного села Курів), завдяки чому зберіг пам'ять про своє авторство.

Уперше з іменем Микола Мушинка я зустрівся в 1989 році, за кілька місяців до Оксамитової революції. Почув його з вуст колег по факультету, і звучало воно якось загадково, містично, інґарденівськи невизначено. Діяло, як лакмусовий папірець, занурений у суспільство для визначення концентрації режиму. Невдовзі (1990 р.) М. Мушинка був реабілітований, а в 1991 році повернувся на кафедру української мови і літератури Університету ім. П. Й. Шафарика в Пряшеві. І повернувся імпозантно: очолив Асоціацію україністів Словаччини, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, організував незабутню міжнародну наукову конференцію «Від НТШ до УВУ». Такої кількості відомих особистостей української діаспори із Заходу, культурних і наукових авторитетів з України і Словаччини ні до, ні після цього на Пряшівщині не було. Леонід Рудницький, Данило Струк, Володимир Янів, Василь Верига, Олекса Мишанич, Микола Ільницький, Павло Чучка, Йосип Дзендзелівський – що ім'я, то величина славістичного світу.

На початку 1992 року М. Мушинка і велика група пряшівських україністів брали участь у Міжнародній школі україністики в Києві. Окрім культурного, соціального та освітнього виміру, мені запам'яталися події, епіцентром яких був М. Мушинка. На вулицю Мельникова 36, де нас розмістили, щовечора приходили його давні друзі-шістдесятники – Левко Лук'яненко, Іван Дзюба, Михайло Горинь, Юрій Бадзьо, Дмитро Павличко, Лесь Танюк, Михайло Романишин та ін. Розмови тривали до пізньої ночі, після чого М. Мушинка аж до ранку готував матеріали на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, який йому присудила НАН України в тому ж році. Визнанням його наукових здобутків стало те, що 4 грудня 1997 р. його було обрано академіком НАН України.

На всі міжнародні та внутрішні заходи Мушинки їздять удвох. Разом з Миколою поруч завжди його дружина Маґда, опора і надійна партнерка в особистому житті, а в робочому – його незамінна натхненниця, асистент, бібліограф, бібліотекар та архівіст. І якщо ми вже про родину – без неї, без її підтримки досягнення М. Мушинки не були б такими, які вони є. У нього троє синів, з яких Олександр став визнаним культурним антропологом. Разом з батьком вони видають і продовжують публікувати цінні наукові праці, присвячені темі русько-українського минулого та сьогодення.

Упродовж десятиліть творчого життя з-під пера академіка Мушинки вийшло багато публікацій – десятки книг, сотні наукових досліджень та тисячі статей, які, природно, ми тут спеціально не аналізуємо, вони вимагають окремого монографічного опрацювання, оскільки утворюють потужну наукову основу для вивчення історії, культури, літератури, фольклору, соціального статусу русинів-українців на північному сході Словаччини. Ставлення автора до досліджуваної теми різне, але більшість з них вражає глибиною та обсягом знань, що сягають і часто перевищують зміст енциклопедичних видань. У його книгах ми знаходимо відповідь на найгостріше питання, яке найбільше хвилює наш народ: питання про його походження, самоідентифікацію, національність. Це може бути сформульовано в одному реченні так, як він сам відповів на це запитання у відеоінтерв'ю у циклі *Етнологи Словаччини*: «Я вважаю, що русинська культура є частиною української культури».

Час і вік людини, здається, не існують симетрично: все той же жвавий темперамент, гострий розум, здоровий глузд, розуміння повсякденних речей, усвідомлення суспільного руху, аналіз наукових тем у їх синхронії та діахронії, нарешті, подібна до Шевченка зовнішність з неймовірними вусами – все це надає його особистості літературної архетипальності, земної простоти, визнання сучасниками наукового світогляду і повагу до цінного доробку Миколи Мушинки.

Хай творча енергія і міцне здоров'я ще довгі роки служать ювіляру!

З роси і води Вам, пане Академіку!

Ярослав ДЖОҐАНИК.

Не забуваймо, якого ми роду – заклик до перепису населення 2021

Дорогі наші приятелі, прихильники і всі, яким не є байдужим майбуття нашої національної меншини в Словаччині!

Від 15 лютого до 31 березня 2021 здійсниться в Словацькій Республіці перепис населення. Так, як в минулому, і сьогодні він на період найближчих десять років буде головним показником і для культурно-суспільного життя національної меншини русинів – українців Словаччини.

Хоч ще завжди політичним рішенням, прийнятим перед 30 роками, в переписі ділять нас на русинів та українців, для збереження наших тисячолітніх традицій, нашої мови, нашого письма і нашої ідентичності ми повинні пам'ятати одне – ми є частково нащадками жителів Київської Русі, яка вже в 9-му столітті була великою європейською державою.

Союз скаутів «ПЛАСТ» українсько-русинської національності в Словаччині ніколи не прийняв за своє політичне розділення нашої нацменшини на дві окремі національності, ми є відкриті для всіх, яким залежить, щоб русини – українці не зникли з карти Словаччини. Щоб цього не допустити, є більш як необхідним, коли в анкету перепису будете писати національність свою і своїх дітей, не забули, якого ви роду і гордо зголосилися до багатого історичного переказу наших предків. За ухваленими правилами можна буде навести дві національності, що в нашому випадку – українську і русинську. Для нас це є дуже важливим! За числом мешканців, які будуть мати наведену українську національність, буде виділена і фінансова підтримка з Фонду для підтримки культури нацменшин «КУЛТМІНОР» для діяльності тих організацій, які репрезентують українську нацменшину. До таких організацій належить і ПЛАСТ.

З дотації фонду «КУЛТМІНОР» Союз скаутів «ПЛАСТ» українсько-русинської національності в Словаччині щорічно фінансує Літні школи українознавства, які є вже більше як двадцять років складовою частиною літніх пластових таборів і якими пройшло майже 2 500 дітей і молоді у віці від 6 до 18 років, мотто яких є і слова Олександра Духновича: «ЛЮБИ СВІЙ НАРОД НЕ ЗА ТО, ЩО ВІН СЛАВНИЙ, А ЗА ТО, ЩО ВІН ТВІЙ», «ХТО СТИДАЄТЬСЯ ЗА СВІЙ НАРОД, ТОЙ САМ СЕБЕ СТИДАЄТЬСЯ». Заради політичного розподілу нашої нацменшини дотації для «ПЛАСТу» виділяються із суми, яка дана для УКРАЇНСЬКОЇ національної меншини.

Не дозвольмо, щоб кількість жителів русинсько-української національності в Словаччині після десяти років понизилася. Голосімся гордо цілими родинами до своїх коренів, щоб ми могли подивитися у очі нашим нащадкам і гордо їм сказати – ви . сини великого, більш як тисячолітнього народу. І можете продовжувати його традиції, вчитися його мову, азбуку, спізнавати пісенне багатство, зустрічатися на таборах, фестивалях, концертах, читати газети, книги, слухати радіо і розглядати телепередачі.

І в цьому році Союз скаутів ПЛАСТ українсько-русинської національності на Словаччині подав на «КУЛТМІНОР» і проєкт для здійснення XXIV-ої Літньої школи українознавства в терміні від 24.7. до 1.8.2021 року.

Керівництво молодіжної організації ПЛАСТ.

▲ *Учасники XXIII Літньої школи українознавства – Злата Ідка 2020.*

Видання з нагоди ювілею

Союз русинів-українців Словацької Республіки підготував до видання збірник, який присвячений життєвому ювілею – 85-річчю Миколи Мушинки. Збірник містить привітання, поздоровлення, аналіз і підсумкові огляди життя і діяльності ювіляра.

Ювілей дослідника привітали його друзі, приятелі, колишні колеги по роботі, фольклористи, історики, музейники, працівники бібліотек, мас-медіа, вітчизняні і закордонні дослідники.

Серед організацій і установ це Союз русинів-українців СР, СНМ – Музей української культури, Європейський конгрес українців, Національний університет «Острозька академія», Закарпатська академія мистецтв, Заслужений академічний Закарпатський народний хор, Закарпатська організація Національної спілки письменників України тощо.

Далі, це редакції газет і журналів «Дукля», «Нове життя», «Український журнал», «Светлосц», привітали ювіляра своїми статтями працівники мас-медіа Люба Кольова, Людмила Ґар'янська, фотограф і репортер Андрей Бан.

Нарисами, аналітичними матеріалами і вітальними листами поздоровили ювіляра педагоги Петер Шворц, Ярміла Кредатусова, Любиця Бабота, фольклористи Міхал Сметанка, Ладіслав Бачинський, дослідники Ружена Шішкова, Мирослав Сополига, Надія і Йосиф Вархолові, Дюра Латяк, Микола Цап, друзі ювіляра Іван Бірчак, Йосиф Сірка, Ярослав Шуркала, Левко Довгович, старостка села Курів Марія Шпірко, самодіяльний колектив «Куровчан» і сім'я Поповцових і цілий ряд інших.

-мі-

Юрій Бача

(13.5.1932, Кечківці – 25.1.2021, Пряшів)

Після довготривалої хвороби в Пряшеві помер педагог, письменник, літературознавець, один з найвидатніших представників культурно-національного життя українців Словаччини, проф. д-р Юрій Бача, канд. наук.

Юрій Бача – автор монографій «Літературний рух на Закарпатті середини 19 ст.» (Пряшів, 1961) та «Українська література Закарпаття другої половини 19 ст.» (1964, у співавт. з О. Рудловчак), «За і проти – про умови розвитку української культури в Чехо-Словаччині після 1945 року» (1990), «Чому, коли і як? – запитання та відповіді про культурне життя українців Чехословаччини» (Пряшів, 1967; Київ, 1992, співавтори А. Ковач та М. Штець), «Шлях Олександра Духновича» (у кн. «Невідомий О. Духнович», 1993), збірки оповідань «А матері твоїй завиджу» (1991), роману про О. Духновича «Олекса» (Київ, 1993), документальної та іншої прози «Листи самому собі» (Пряшів, 1997), збірки поезії «На правах рукопису» (Париж – Львів – Цвікау, 2002), книги вибраних статей «Добрий день, Україно!» (Пряшів, 2002). В Ужгороді вийшли його «Вибрані твори» (в 2006, 2008 та 2010 роках).

За свою діяльність, зокрема за перенесення за кордон та поширення праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» засуджений та ув'язнений (1973 – 1974) і на двадцять років був вилучений із суспільного життя.

Вічная йому пам'ять!

-мі-

Ще за життя Юрій Бача підготував останнє слово до читачів і радіослухачів, яке друкуємо нижче:

НЕПЕРЕМОЖНОЮ Є ТІЛЬКИ ЛЮДИНА

(Моє останнє слово для преси і радіо)

Шановні мої слухачі й читачі, знайомі, друзі й недруги!

Як і слід було чекати, мене, нарешті, не стало... Та я не був би Юрком Бачовим з Кечковець, якби не використав навіть свою смерть, щоб звернутися до Вас словом.

... Я жив з Вами і між Вами понад 88 років. І майже не було дня чи ночі, щоб я не мріяв і не думав... – про інше в дитинстві, про інше в молодості, про інше у дорослому житті – вдома, на роботі, в арешті. Майже не було дня, щоб я не прагнув творити добро і то, переважно, не для себе, а для людей, про яких я думав безперестанку...

І якщо я хотів чогось у світі досягти, то мусив все здобути сам, самотужки, при голоді і несправедливостях, при «диктатурі пролетаріату», при «побудові соціалізму», мусив максимально зосередити сили та навіть в найбільш несприятливих умовах прямувати до людей. «Людина – більшого не знаю, меншого – не беру!» «Людина, люди, все для них! Лише для них і варто жити, лише за них і варто битись і з тим, який унизу мутить воду, і з тим, який товстіє з благ народу і криє правдою свій бруд!»

Отже, мене зродило моє дитинство – домашнє виховання – дідо й баба, няньо й мама, – віками перевірений та усталений спосіб сільського життя народу, багатюща народна культура й міцні традиції, і все те, раціонально використане, заклало в мені такі міцні підвалини мого життя, які не змогли розхитати жодні постанови жодної «керівної сили» імперії, навіть якщо вона займала шосту частину земної кулі чи – разом із сателітами, – навіть більше.

Отже, не мирився я з нещирістю в житті; боровся я з нею, або (у крайнє небезпечних випадках) ховався від неї, виходячи з переконання, що краще розумна голова жива, ніж геніальна мертва.., хоч розумів я й те, що для того, щоб розумні голови могли жити і діяти, потрібно інколи пожертвувати й кількома геніальними головами. Отже, і мене змушувало життя до тактики, – ламало воно не таких, як я! – проте бидлом в позолоченій оправі я не був ніколи.

Не пригадую жодного випадку в моєму житті, щоб я хоч раз свідомо пошкодив якомусь рядовому смердові. Що не допоміг я – це бувало, що не дотримав слова – і це, хоч рідко, траплялося в моєму житті, що не заступився за когось чи не обізвався проти чогось, – і таке було зі мною, проте не скривдив я нікого і свідомо не пошкодив нікому. А якщо діткнувся я когось ненароком, – якнайщиріше прошу пробачення!

Самі знаєте, були й такі часи, коли було у моді доносити на своїх ближніх..; мені доводилось доносити навіть на самого себе. Знаю, що «обродники» готували виробити великий скандал з цього приводу. Проте я зразу тоді склав відповідь таким претендентам, на якій стою до сьогодні: «Нехай зголоситься кожен, кому в результаті моїх доносів дали хоч ляпасу чи відняли премії, кого понизили в зарплаті чи зняли з роботи – і я кожного такого потерпілого винагороджу морально і матеріально, а тоді я опублікую список тих «добродіїв», заслугою котрих мені і моїй родині протягом двадцяти років не було життя...» І після такої відповіді – до сьогодні ніхто не зголосився!

Отже, озброївшись досвідом людства, жив я за своїм розумінням справи як найкраще знав і міг. Давно не гніваюся навіть на тих, хто з власної ініціативи допомагали приперчувати мою долю і прощаю їм всякі прогрішення по відношенню до мене – вільні і невільні.

А говорю я до Вас, шановні, так по-бачівськи – наївно та щиро – тому, що я відходжу, а Ви зостаєте, і всі ті проблеми зостають і чекають не тільки Ваших щирих слів, але й вашої систематичної та наполегливої праці... кожного з Вас.

Отже, прошу Вас – не будьте байдужими до свого ж таки життя, до проблем свого роду і народу, до долі людей, боріться проти спотворювачів цього світу... Будьте відповідальними за кожне своє слово, бо й слово є ділом, тяжким молотом, яким каменярі лупають скалу.., рівняють правді путі, хоч знають, що слави їм не буде – прикладів та зразків – достатньо.

А за свої прогрішення, за те, що не встиг зробити й допомогти людям більше, я буду, як завжди, розплачуватися сам.

Прощаюся з усіма знайомими, друзями та приятелями, з колегами по кафедрі та університету, зі своїми слухачами, читачами та з усіма, як я звик казати, «хто мене знає і лає чи не лає!» – з усіма з родини, з Кечковець, зі Свидника, з Пряшева, де я майже 70 років працював і жив, і переважно добре тут себе почував; з друзями, приятелями та знайомими з України та українського світу! Для Вас я був таким, яким ви мене знали з робіт та принагідних зустрічей. Може, я таким і був, а може, я був трохи іншим – та нема потреби підфарбовувати моє лице.

Тож – до праці, друзі й недруги!

Живіть своє життя як найщасливіше знаєте і можете та будьте завжди вірними синами свого роду і народу та при всяких умовах – людьми, бо людина – найвища за все: «Хоча й людина не завжди переможе, непереможною є тільки людина!»

Щасти Вам усім!

Ваш Юрко Бачів з Кечковець.

Центральне розвідувальне управління передбачало «половину зрусифікованих» українців до 2025 року

Російську мову возвеличували до статусу радянської латини, а українську називали сільським діалектом. Дисиденти відкрито виступали проти русифікації. Подекуди партійний істеблішмент УРСР захищав мову, йдеться в розгорнутому звіті Центрального розвідувального управління (ЦРУ) від 1975 року.

Українська республіка була найважливішою для Москви після Російської, констатував аналітик і додавав – русифікація ефективніше централізує радянську імперію, аніж перебирання повноважень із регіону в центр.

Штаб-квартира центрального розвідувального управління знаходилась у місті Ленглі, округ Ферфакс, штат Вірджинія, США.

Українська за складом, нероздільна за суттю

Радянським Союзом керувала Комуністична партія, яка дедалі більше набирала популярності.

В Україні не просто збільшилася кількість її членів, а й зросла частка етнічних українців. У 1972 році їх було 75%. 20 із 24 перших секретарів обласних комітетів були українцями.

Але місцева еліта не здобула контролю над партією. Київські партійці служили, а не господарювали, адже з Москви контролювали всі рішення та призначення.

Українізація партії, робить висновок автор документу, не додала політичної автономії Українській Радянській Соціалістичній Республіці.

Російськомовні українці – між радянським народом і старшим братом

Генеральний секретар Центрального комітету КПРС Леонід Брежнєв пропагував створення «радянського народу».

Колишнє гасло про рівність та допомогу між націями генсек замінив на концепцію «старшого брата», яка фактично позначила русифікацію.

Російська поступово стала основним засобом комунікації партійців і військових, мовою діловодства та побутового спілкування, особливо у східноукраїнських містах. Цією мовою говорило дедалі більше студентів та учнів.

Шкільне законодавство дозволяло вільно обирати мову навчання. Проте верховенство російської у вищих навчальних закладах і закриття українських шкіл не залишали вибору батькам.

Крім того, якщо в російських школах українську мову вивчали за бажанням, то в українських – російська була обов'язковим предметом. Мовчання батьків у цій ситуації також вплинуло на долю рідної мови, зауважує аналітик.

Загалом, чим вищий рівень освіти та кількість міського населення на певній території, тим частіше використовували російську як мову навчання.

Зокрема, звіт ЦРУ посилається на неофіційні дані, де йдеться, що в кількох містах на Сході України, імовірно Дніпропетровську та Донецьку, українські школи зникли взагалі.

У Донецькому університеті, як свідчив професор-емігрант, викладали винятково російською.

Російська стала радянською латиною, а українська – сільським діалектом

Російська в СРСР була інструментом комунікації на кшталт латини у середньовічній Європі.

Її культивували як престижну мову спілкування всіх радянських націй. Українську вважали народною, а дехто з жителів міст навіть називав вульгарним сільським діалектом, звітує документ.

Про ефективність русифікації свідчив той факт, що молодші громадяни більше спілкувалися російською. Якщо 22% етнічних українців, старших від 50 років, вважали її рідною, то для молодших жителів східних міст цей відсоток був удвічі вищий.

Мішані шлюби між росіянами та українцями також сприяли успішній асиміляції. Вони складали більше від чверті всіх одружень, що відповідало найвищому показникові з-поміж всіх республік, окрім Латвії.

Неорганізовані, але сміливі українські дисиденти

На відміну від колишніх підпільників, дисидентський рух був роздрібненим, а його учасники не надто цілеспрямованими та войовничими. Водночас вони діяли відкрито: страйкували, влаштовували демонстрації, писали петиції, публікували матеріали.

Дисиденти були різних професій – вчителі, філологи, письменники, історики, літературознавці, журналісти й адвокати. Та були й представники науково-технічних сфер.

З-поміж дисидентів найбільше виділилися «шістдесятники» – група проєвропейських, гуманістичних, патріотичних поетів. Попри арешти, вони відкрито заявляли про національну гідність і закликали до захисту рідної мови.

Українські партійці проти дисидентів

Партійна еліта УРСР захищала радянський режим, адже була його частиною. Але лідери в регіонах неоднаково підтримували ініціативи Леоніда Брежнєва щодо централізації.

Зокрема, зросійщена дніпропетровська група вороже ставилася до дисидентів. Звідти вийшло багато партійних керівників, зокрема Леонід Брежнєв та Володимир Щербицький.

Донецька партійна еліта менше залежала від Москви. Впродовж 1960-х років тут різко зросла кількість партійців, що перетворило місцеву організацію на лідера в Україні.

Харківські керівники спочатку підтримували письменників-дисидентів, але згодом їх переслідували. Звідси «вийшов» Петро Шелест, який очолював Київський обком, а потім став Першим секретарем КПУ.

Шелест – васал, який любив свій маєток

Петра Шелеста американці нарекли «васалом, який любов'ю до свого маєтку спровокував лють у пана».

Український керманич підтримував донецьке вугільне лобі. Зокрема, на 24 з'їзді КПУ він відкрито обурювався, що за останні п'ять років на Донбасі спорудили лише дві нові шахти.

Петро Шелест не обмежувався колом економічних питань. На з'їзді Спілки письменників України він закликав оберігати українську.

«Ми повинні протистояти... засміченню нашої мови» – цей вираз позначив використання російських слів, пояснює документ.

Партійний керманич ініціював зміни в освіті.

Зокрема, у 1965 році Міністр вищої і середньої спеціальної освіти УРСР Юрій Даденков дав письмове розпорядження ректорам ВНЗ читати лекції українською. Петро Шелест був готовий підписати цей наказ, але його скасували з центру.

Головного українського комуніста підтримувала більшість керівників обкомів УРСР і навіть декілька лідерів інших республік. Можливо тому, припускає автор, після звільнення з посади першого секретаря КПУ йому не дозволили повернутися у Київ.

Володимир Щербицький – вірний Брежнєву

Після Петра Шелеста українську компартію очолив Володимир Щербицький, виходець із дніпропетровської групи.

Він був «людиною Брежнєва», але не підлабузником, як, наприклад, деякі керівники центральноазіатських республік, вважали у ЦРУ.

Найперше пан Щербицький перейнявся кадровими питаннями – звільнив 10 із 25 перших секретарів обкомів партії.

Потім новий керівник атакував українських дисидентів. У Львові пройшли два інсценованих гучних судових процеси над туристами, яких звинуватили у зв'язках з Організацією українських націоналістів.

Україна володіла майже всім необхідним для незалежності

Українці не мали досвіду політичної самостійності, але володіли великим європейським культурним спадком, зазначає автор у висновках ґрунтовного дослідження.

Економіка була відносно збалансованою, а суспільство селян за півстоліття перетворилося на націю зі строкатою соціальною структурою.

Але Україну відрізняли від сусідніх Польщі та Чехословаччини дві риси.

По-перше, відсутність національних збройних частин. Війська, які дислокувалися на території України, були мішаними і складалися з представників усіх народів СРСР.

По-друге, українські партійці та урядовці були більше інтегровані в радянську систему, аніж їхні чехословацькі колеги.

Аналізуючи масштаби русифікації, звіт ЦРУ від 1975 року передбачав, що вже через десять років кількість росіян і зросійщених українців буде становити третину населення України, а через п'ятдесят – половину.

BBC NEWS / Україна.

Співчуття

Прага, 1.2.2021 р.

Європейський Конгрес Українців висловлює співчуття сім'ї і близьким проф. Юрія Бачі, відомого українїста, педагога і науковця.

Професор Юрій Бача залишається у серцях усіх друзів та колег.

Вічна Йому Пам'ять!

З повагою,

Управа організації і друзі.

ЮРКО БОРОЛИЧ
(З нагоди 100-річчя від дня народження)

Про творчість українського письменника, журналіста і редактора Юрка Боролича протягом довгих років писали не лише пряшівські дослідники, але й чеські та українські, бо його твори виходили не лише у Пряшеві, але й в Україні, Чехії, Словаччині, Росії, Польщі, Німеччині та інде. Здавалось би, що вже нема про що писати, але 100-річчя від дня народження дає нам привід, щоб ми знов перечитали хоча б деякі його твори і вказали, які має заслуги у розвитку української літератури Чехословаччини.

Юрко Боролич народився 28.02. 1921 р. у Великому Березному Закарпатської області України в родині селянина-залізничника, який подбав, щоб Юрко відвідував ужгородську гімназію, але окупація Закарпаття мадярськими фашистами (1939) не дозволила йому закінчити школу і він був змушений втекти (не емігрувати, як хтось написав) від їх переслідування в СРСР (1940), гадаючи, що там знайде щастя, закінчить школу і стане письменником. Але замість того він зазнав суворі допити, підозри із шпигунства, карцери і засудження в ГУЛАГу, яке відбував у Казахстані. Після амністії він та тисячі закарпатців добровільно вступили до Чехословацького армійського корпусу, що формувався в місті Бузулук. Він потім в його рядах брав активну участь в боях під Соколовом, визволяв Київ, Білу Церкву, Жашків, цілий ряд дальших сіл і міст України, але й польські села міста, між ними й Краків, воював на Дуклі і, визволячи дальші села і міста (Острава) Чехословаччини, дійшов аж до Праги вже як офіцер Чехословацької армії.

На фронті був кореспондентом газети «Наше військо в СРСР», яка виходила чеською, словацькою і українською мовами. Закарпатські українці від самого початку формування Чехословацького армійського корпусу складали переважну його частину (пізніше понад 15 тисяч), вони прямо з гулагів переходили до військового корпусу. За хоробрість і відвагу одержав 12 орденів, серед них і Червону зірку. Після війни залишився в Празі, де закінчив факультет журналістики Вищої школи політичних і соціальних наук та залучився до культурного життя закарпатських і пряшівських українців та росіян, які жили в Празі, працював, наприклад, редактором газети «Карпатська зірка». Він, як і багато інших закарпатців (Ф. Іванчов, А. Карабелеш, М. Сабадош, І. Волощук, О. Рудловчак, Ст. Добош, Ю. Костюк та інші культурні діячі), мріяв і бажав жити ближче до Карпат і тому приїхав до Пряшева, де активно включився у будівництво культурного життя русинів-українців Словаччини. Він став одним із засновників Української секції Спілки словацьких письменників (УС ССП), редагував журнал «Дукля» (1953-1954), допомагав редагувати «Дружно вперед» та друкувався на сторінках пряшівських журналів і газет, клав так основи новій українській літературі Чехословаччини разом з Ф. Лазориком, І. Мацинським, М. Шмайдою. І. Прокіпчаком, А. Куськом та названими вище закарпатцями. Але з невідомих мені причин повернувся у Прагу, де працював секретарем Товариства ветеранів Другої світової війни та редактором престижної загальнодержавної газети «Культура». Редактором працював до останніх годин життя. Помер за робочим редакторським столом 7 січня 1973 у розквіті творчих сил. Жаль, що так скоро обірвалося його життя.

Хоч Юрко Боролич жив у Празі, зв'язок з Пряшевом не втрачав. Саме тут у Пряшеві вийшли майже усі його книги – «Дарунок» (1953), «Сторінки життя» (1956), «Під одним небом» (1958), «Пісня і життя» (1960), «З рідних берегів» (1966), «Хорал Верховини», 1964), «Його день серед нас» (1970), вибрані твори «Під спільним небом» (1971), в Ужгороді збірники «Президентська усмішка» (1971) та «Жили собі...» (1969), в Києві «Хорал Верховини» (1967). Це був перший роман нашого автора, який вийшов у Києві.

Війна, людина на війні, солдати і різні люди України, Польщі, Закарпаття та й Пряшівщини чи Праги, дорослі і діти різних національностей, конфесій, професій, політичних орієнтацій були основними темами його творів. Але і так майже у кожному його творі відчувається, що їх автор мав глибоко запущені корені в Карпатах, в Закарпатті. Мова персонажів, характер, переживання, менталітет, настрій, поведінка були закарпатської людини. Він зумів і трагічні чи драматичні події зобразити тепло, мило, романтично, з вірою в перемогу добра, краси і правди. Читач, читаючи байдуже котрий

його твір, відчуває, як він любить життя, честь і правду, як він бореться за чесних людей і як гостро таврує, засуджує падлюків, зрадників. І одних, і других на фронті чи у повоєнний час було чимало. Читач переконується, як він любив свої рідні Карпати та Закарпаття взагалі. Майже у кожному творі відчувається, пробивається його туга чи його персонажів за Карпатами. Не дивно, що й у мирний час часто із своєю дружиною Марією і 5 дітьми їздив із Праги у Закарпаття.

Мені здається, що частіше відвідував Закарпаття, ніж Пряшів, де виходили його твори. Очевидно, дома себе почував у Великому Березному, не в Празі чи Пряшеві. Мені лише раз пощастило зустрінутись з ним у пряшівському ресторані «Дукля», де разом з Ф. Лазориком, М. Шмайдою, редакторами видавництва та іншими відзначав вихід нової книжки. Познайомив мене з ним Ф. Лазорик, але ніякої розмови між нами не було. Це була наша перша й остання зустріч, що дотепер шкодую, бо він, кажуть, був чудовим розповідачем, співбесідником. З кожного його твору, кожного художнього образу віє велика енергія любові і пошани до людини, добра і краси.

Читач, який прочитає оповідання «Пайка хліба», переконається у вище сказаному. В ньому автор вирішує важливу філософську проблему, а саме: що людина повинна за кожну ціну і за будь-яких обставин зберегти свою людську гідність, честь, людяність, залишитись людиною з великої літери. В образі в'язня, голодного Петра Остапчука боролися два «я». Перше казало, якщо вмерти, то вмерти ситим, а друге «я» казало, коли вмерти, то вмерти людиною На сусідній постелі вмирав професор, і Петро взяв-вкрав його пайку хліба і з'їв, бо гадав – нащо вона йому буде, коли вмирає. Але нарешті перемогло друге «я» і він повернув йому свою пайку хліба, але вже було пізно, бо професор між тим умер, але у Петра залишилась хоча б чиста совість, його душа стала людянішою. Гадаю, що автор тим хотів сказати, що втрата людської гідності страшніша, ніж сама смерть.

Чимало оповідань Ю. Боролич написав про героїчну поведінку дітей під час війни і призначених дітям та молодій генерації. Вони дотепер не втратили свого не лише пізнавального, естетичного, але й людського виховного значення. І в них автор виявився як великий життєлюб, гуманіст і демократ. Такі твори, як «Діалог Марійки», «Двоє друзів», «Мала делегація», «Крадіжка», «Два калачі», «Ягідка», «Червоні маки», «Президентська усмішка» та інші свідчать, яким він був відмінним знавцем дитячої душі. Цікавила його доля і повоєнної молодої генерації та й ще у великому місті, як Прага, про що свідчить повість «Його день серед нас».

Але, безперечно, найвидатнішим його твором став роман-триптих «Хорал Верховини» (1964). Це не лише моя думка, але й всіх авторів, які досі писали, оцінювали його творчість у нас чи в Україні (В. Жидліцький, О. Зілинський, Й. Шелепець, Д. Федака, О. Довганич, Б. Харчук, І. Циганин, І. Хланта та інші). І в цьому творі виявився Ю. Боролич як тонкий знавець та аналітик людської душі, як знавець суспільних процесів, які панували на Закарпатті у 20-30-х роках минулого століття, коли політики мали повні вуста демократії, добробуту, соціальної справедливості, а люди між тим вмирали від голоду, бо не було праці, заробітку, хліба. Все те змусило людей із різних кутків всього Закарпаття демонструвати, публічно добиватись праці і хліба на вулицях міст. Твір є справді хоралом тим і про тих, які не побоялися з'їхатись чи пішки прийти із усіх верхів і долин Закарпаття в Ужгород і показати свою силу, охоту боротись за правду, справедливість, якої було на Закарпатті дуже мало і виганяло людей із дому до світу, щоб прожити і перегодувати свою сім'ю.

Юркові Бороличу вдалося зобразити, як в окремих персонажах назрівав гнів, потім охота, відвага вийти на вулицю і домагатися, демонструвати свою силу, вдалося йому зобразити загальну атмосферу демонстрації (звуки, викрики, гасла, пісні, настрій людей), різні соціальні, політичні, релігійні, національної орієнтації сили – селян, робітників, ремісників, учителів, дрібних торговців, пролетарів, всіх об'єднав голод, відсутність свободи, людських прав. Ю. Боролич зобразив, як кожен індивідуально, поступово соціально, політично дозрівав і повірив, що лише всі разом можуть здобути свої права. Це прекрасно зображено в образах родини Монича, учителя Василя, швеця Чейви та інших. Вдало зображені, зокрема, масові сцени, ніби сам автор був активним учасником цього походу вулицями міста. Окремі сцени запам'ятовуються надовго в душі читача. Найкращим триптихом для мене є перший триптих. Дальші два триптихи мені здаються трохи поспішно написані, автор вже не так детально і проникливо вникав у психіку і мотиви поведінки окремих персонажів, як у першому. Але і так роман-триптих залишається добрим і переконливим документом доби міжвоєнного періоду. Та не лише історичним документом, але й тим, що посилив ліро-романтичний стиль в нашій літературі. Гадаю, що цікаво буде, якщо додаємо, що там у рідному Великому Березному Ю. Боролича, почав писати романтичні оповідання, учителюючи в Руському Мочарі в 30-х роках, що знаходиться неподалік від міста, наш Федір Лазорик. Очевидно, природа, люди, їх менталітет, загальна атмосфера вимагають писати таким стилем.

Роман «Хорал Верховини» було правом оцінено Премією ім. Антоніна Запотоцького, колишнього президента ЧСР. Та й деякі інші твори Ю. Боролича були оцінені Преміями Івана Франка СЛФ.

Гадаю, що нема сумніву, що без творів Юрка Боролича була б наша українська література далеко бідніша, що без його допомоги, зокрема в перші роки її розвитку, вона б не здобула таких результатів та успіхів, що його багата, народна мова, романтичний стиль творчі позиції були інспірацією для нашої молодої генерації.

Жаль, пандемія COVID-19 не дозволяє належним способом (конференція чи семінар) відзначити 100-річчя від дня народження Юрка Боролича. Хай ця статейка буде подякою за його вклад у розвиток української літератури Словаччини та й взагалі української літератури. Без його вкладу не здобула б таких результатів, які зараз маємо. Хай буде доказом, що ані сучасні читачі не забувають його творів.

Михайло РОМАН.

Михайло Чабала
Минає 80 років з дня народження художника

Академічний художник Михайло Чабала народився 4 лютого 1941 року в Нижніх Чабинах на Лабірщині. Закінчив середню школу в Меджилабірцях (1958) та школу художніх ремесел у Брно (1962). Придбавши освіту, він коротко працював художником новоствореного Музею української культури ще у Красному Броді.

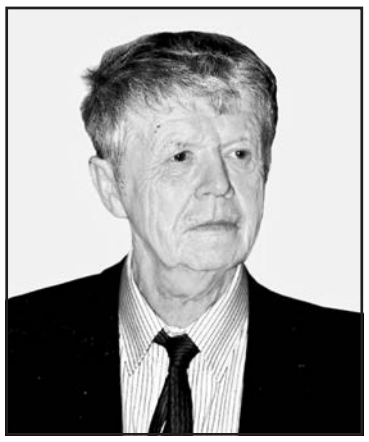

▲ *Михайло Чабала.*

У 1969 році під керівництвом професорів Дезидерія Миллого, Яна Мудроха та Яна Матейки він закінчив навчання живопису у Вищій школі образотворчого мистецтва у Братиславі (1963 – 1969). Працював на кафедрі образотворчого мистецтва педагогічного факультету в Трнаві (1969 – 1970) та на Пряшівському педагогічному факультеті УПІШ (1970 – 1972). Згодом став художником вільної професії.

Початок творчості характеризується фігурними мотивами з середовища балету і театру, пізніше пейзаж став вагомою частиною його живопису. На своїх картинах він зафіксував краєвиди Шариша, в яких намагався показати всю гаму настроїв, атмосферу, їх трансформацію та динаміку. Він серцем писав пейзажі, портрети, натюрморти, міські об'єкти.

Свої роботи представив на майже шістдесяти колективних виставках у Словаччині та за кордоном (Франція, Болгарія, Польща). Свою творчість показав на персональних виставках в Пряшеві (1981, 1984) та Меджилабірцях (1993).

З-поміж його робіт виділяються такі картини: «Балет» (1969), «Краєвид» (1974), «Молода вчителька» (1979), «Остурня» (1983), «Портрет дівчинки у народному вбранні» (1984), «Пошана проф. Мудрохові» (1984) та ін. Реалізував монументальні праці, серед них два артпротіси в санаторію «Озон» в Бардіївських Купелях (1977).

Брав участь у пленерах у Словаччині, Польщі та Україні. Його роботи можна знайти у колекціях музеїв, галерей та в приватних колекціях.

Утримував тісні зв'язки з українською громадою Словаччини і редакціями української преси, яка виходить в Пряшеві.

Життя Михайла Чабали обірвалося 4 серпня 2002 року в Пряшеві після тяжкої хвороби.

-р-

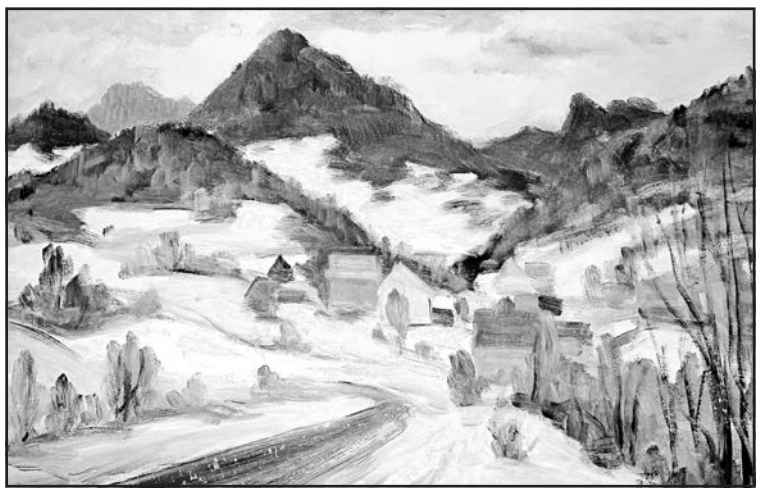

▲ *Михайло Чабала. «П'єніни – Три Коруни», 1983 р.*

В Київ передали архів з Братислави

Центральний державний архів зарубіжної україніки за сприяння Посольства України в Словацькій Республіці отримав особистий архів Василя та Ольги Грицак.

Йдеться про матеріали з «життя» українського слова, музики та літератури у столиці Словацької Республіки Братиславі, починаючи з березня 1961 року, а також Юрія Августина Шерегія.

Про акт передачі ознайомила редакцію газети «Нове життя» Ольга Грицак, яка, крім іншого, пише, що 16-го січня 2021 року документацію вона передала Посольству України в СР, а вже 19-го січня 2021 р. договір дарування Ольги Грицак Центральному державному архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) підписала і затвердила директорка архіву Ірина Мага.

Виходячи з листа Ольги Грицак, в основному йдеться про архіви її батька Юрія Шерегія (16.1.1907 – 25.5.1990), актора, режисера, драматурга та історика театру.

Як відомо, він був одним із засновників українського театру «Нова сцена» (1934 – 1939) в Хусті. Згодом працював художнім керівником та режисером у словацьких театрах у Пряшеві (1945 – 1947), Кошицях (1947 – 1956), Спиській Старій Весі (1957 – 1961), в угорському театрі в Комарні (1959 –1961). З ініціативи Ю. Шерегія, М. Ройко, Ю. Данка, а згодом і голови Товариства українських студентів М. Калиняка в Братиславі 7-го листопада 1971 р. виник Музично-драматичний ансамбль ім. Т. Г. Шевченка.

Це короткий покажчик документації під назвою «Українське слово, музика, література в столиці Словаччини Братиславі».

Колектив ЦДАЗУ висловив подяку Ользі Грицак за передані документи та Посольству України в Словацькій Республіці за допомогу в переміщенні їх до ЦДАЗУ.

-мі-

Календар

1.3.1971 р. – помер чеський поет Франтішек Грубін (50). Народився 17.9.1910 р.

2.3.1951 р. – померла словацька письменниця Людмила Под'яворинська (70). Народилася 26.4.1872 р.

3.3.1896 р. – народився український співак, педагог, театральний діяч Іван Паторжинський (125). Помер 22.2.1960 р.

6.3.1906 р. – народився в Кремній Старолюбовнянського округу церковний діяч, поет і композитор Антоній Подгаєцький (115). Помер 18.10.1990 р.

6.3.1961 р. – помер у Чабинах церковний діяч, настоятель у Вишній Яблінці, Гостовицях, Ольці і Чабинах Георгій Парнагай (60). Народився 8.5.1903 р. у Станчі.

6.3.1951 р. – помер український політичний і громадський діяч, письменник Володимир Винниченко (70). Народився 28.7.1880 р.

7.3.1376 р. – король Людовіт I надав Бардієву право вільного королівського міста (645).

7.3.1931 р. – народився в Рокитівцях Меджилабірського округу педагог, літературознавець, громадсько-культурний діяч Федір Ковач (90). Помер 11.7.2009 р. в Пряшеві.

9.3. 1886 р. – народився український художник-графік, ілюстратор, автор перших українських державних знаків Георгій Нарбут (135). Помер 23.5.1920 р.

9.3.1946 р. – помер письменник, фольклорист, історик Гіядор Стрипський (75). Народився 7.3.1875 р.

9.3.1996 р. – помер педагог, громадсько-культурний діяч Войтех Олеар (25). Народився 29.9.1916 р. в Розтоках Свидницького округу.

10.3.1861 р. – помер класик української літератури, поет, мислитель і художник Тарас Шевченко (160). Народився 9.3.1814 р.

12.3.1881 р. – народився письменник, літературознавець, громадський діяч Володимир Бирчак (140). Помер 21.9.1952 р. на засланні в Сибіру.

12.3.1951 р. – народилася музичний редактор пряшівської Української студії Словацького радіо Божена Ганат (70). Померла 5.4.2015 р.

17.3.1921 р. – помер російський математик і фізик Микола Жуковський (100). Народився 17.1.1847 р.

17.3.1931 р. – народився у Светлицях Меджилабірського округу педагог, редактор Михайло Зубатий (90). Помер 31.1.1965 р.

18.3.1911 р. – помер український мовознавець, лексикограф Павло Житецький (110). Народився 4.1.1837 р.

18.3.1901 р. – народився словацький прозаїк Петер Їлемницький (120). Помер 19.5.1949 р.

19.3.1901 р. – помер політичний та громадсько-культурний діяч Адольф Добрянський (120). Народився 18.12.1817 р. в Чертіжному на Лабірщині.

29.3.1881 р. – народилася українська поетеса та освітянка Марійка Підгірянка (140). Померла 17.5.1963 р.

19.3.1921 р. – народився у Меджилабірцях педагог, громадський діяч Іван Клець (100).

21.3.1951 р. – народився в Королеві Закарпатської області український поет Закарпаття Василь Густі (70).

26.3.1946 р. – народився у Свиднику етнограф, автор проєкту етнографічної експозиції просто неба (скансену) СНМ – МУК, громадсько-культурний діяч Мирослав Сополига (75).

27.3.1891 р. – померла українська співачка-сопрано і драматична акторка Марія Садовська-Барілотті (130). Народилася 17.4.1855 р.

27.3.1921 р. – народився словацький письменник Рудо Моріц (100). Помер 26.11.1985 р.

27.3.1931 р. – народилася в Орябині колишня працівниця редакцій української преси Словаччини, авторка поетичних і прозових творів Юстина Матяшовська (90). Померла 11.9.2018 р. в Пряшеві.

28.3. – День учителя.

28.3.1881 р. – помер російський композитор Модест Петрович Мусоргський (140). Народився 21.3.1839 р.

31.3.1916 р. – народився у Великій Поляні на Снинщині лікар-мікробіолог Ладислав Дубай (літ. псевдонім Бобиль Федя) (105). Помер 7.5.1978 р.

Сторінки минулого (24)

БОҐЛЯРКА – BOGLIARKA (окр. Бардіїв)

Bewgler (1454), Boglarka (1786), Bogľárka (1920), Bogliarka (1927), угор. Boglárka, Boglyárka.

Стат.: 1869 – 299 жит., 1880 – 293, 1890 – 276, 1900 – 267, 1910 – 248; 1921 – 49 буд., 241 жит., з т. 13 чсл., 224 руської нац., 4 євр.; 224 гр.-кат., 13 р.-кат., 4 ізр.; 1940 – 255, 1948 – 251, 1961 – 255, 1970 – 249, 1980 – 213 жит., 1991 – 44 буд. (3 незас.), 178 жит., з т. 10 рус., 2 укр., 165 слов., 1 чех., 143 гр.-кат., 6 правосл., 2 р.-кат., 4 невст., 2001 – 163 жит., з т. 142 слов., 11 рус., 4 укр., 33 р.-кат., 124 гр.-кат, 1 прав., 2011 – 136 жит., з т. 112 слов., 14 рус., 1 чеськ., 9 невст., 23 р.-кат., 91 гр.-кат., 1 прав., 3 єванг. авбург. віросп., 1 без, 17 невст.. 2013 – 127 жит., 2017 р. – 114 жит.

Площа хотара 939 га. Через хотар протікає потік Солотвинець, притока Топлі. В селі є сірчане джерело.

Хотарні назви: Під Даньовов горов, Ольшини, Над Боґлярков, Копаничний млин, Щоб, Горби, Ровень, Кончиста.

Перша письмова згадка про село з 1430 р. про обмін маєтками шляхтичів з Перина.

Вважають, що в основі назви села є ім'я Боґляр, ймовірного першого місцевого шолтеса.

Припускають, що Боґлярку побудували поселенці на закупному праві на початку 15 ст. Близько 1427 р. селяни ще не мусили платити податок королеві, використовуючи привілей перших поселенців або привілей волохів-русинів

У 15 – 16 ст. Боґлярка належала панству Градок. 1543 р. тут були 2 оподатковані двори, 3 желярських родини. Коротко після того тут поселились нові жителі.

У 1600 р. – 8 дворів, будинок шолтиса. У 16 ст. Боґлярка належала панам Розґоні, в 19 ст. – Ангалтові. Як зазначають історики, кінцем 16 ст. тут домінувало руське населення.

У 1773 р. угорська статистика фіксує село як змішане словацько-руське село. Релігійний перепис населення 1806 р. зазначає, що село греко-католицьке з руською мовою проповіді. Селяни займались землеробством, розводили овець і кіз, випалювали дерев'яне вугілля, попіл продавали для виробництва поташу у с. Луків, жінки ткали полотно. У 1787 р. у Боґлярці було 25 будинків, 225 жителів, 1828 р. – 22 будинків, 181 житель, у 1869 р. – 299 жителів. Наприкінці 19 ст. 15 родин переселилося до області Срему в Сербії. В сучасному їх нащадки живуть переважно в Сремській Митровиці і Бікіч Долі.

У міжвоєнний період більшість селян працювала в лісах, частина займалась хліборобством, кошикарством. 1959 р. засновано артіль – ЄСГА. Значна частина селян їздить за роботою у Кошиці. Школа заснована давніше, 1896 там учителював П. Ондзинко.

З 1945 р. діяла початкова школа, з 1976 р. школярі відвідували школу у Кружльові. Греко-католицька церква Св. архістратига Михаїла (1836), каплиця Христа Спасителя (1840), каплиця Богородиці (1858), які були оновлені в 1905 і 1934 рр. У 1947 р. переселилися в Україну 32 особи (7 родин). Церковна метрика ведеться від 1766 р. (в церкві-матері Кружльові). В хотарі села побудовано пам'ятник радянським і чехословацьким партизанам (робота архіт. Ф. Паточка та Ю. Махай).

В Боглярці народився довгорічний вчитель і класний керівник українських класів Середньої медичної школи в Пряшеві Юрій Дротар.

-мі-

Гумор

– Пан дохтор, Петро дуже слабый в постели.
– А чим го кормите?
– Бандурочками, бандурочками...
– Йой, тето, од крохмалю лем ґаліры стоять!

* * *

– Я єм ся молила, та мі небеса послали доброго мужа.
– А тот муй неборак ся не молив, та так му треба...

* * *

– Днесь уночі єм ся нияк не выспав.
– А причина?
– Тыж ся не выспала!

* * *

Петро вліз до постели ку Анці та й шепче:
– Анцьо, єм без тренірок.
– Добрі, добрі, тепер спи, завтра ті даякы выперу.

* * *

Дідо сидить перед хыжов на лавці без ногавиць, іде около сусід, тай ся го просить:
– Діду, чом сидите без ногавиць?
– Сыну мій, вчера єм сидів без сорочкы та мі стугла хрбтіца.

Показали найбільшу знахідку

На Закарпатті археологи показали найбільшу золоту знахідку. Це – нашийна прикраса торквес, вагою 544 г, зроблена з трансільванського та уральського золота.

Про це кореспонденту Укрінформу повідомив археолог, кандидат історичних наук, завідувач Археологічною музею ім. проф. Е. Балагурі Ужгородського національного університету Володимир Мойжес.

«Нашийна прикраса – торквес, вагою 544 г був знайдений у Малокопанському сакральному комплексі. Вміст золота у виробі складає 94,52%, Проведений аналіз дозволяє припустити, що для його виготовлення було використане трансільванське та уральське золото. Наразі цей торквес як окремий артефакт є найбільшою золотою знахідкою на Закарпатті», – повідомив він.

Як розповів Володимир Мойжес, торквес був виявлений у фрагментах під час дослідження дакійського сакрального центру в Малій Копані. Фрагменти були розкидані на значній площі, близько 70 кв. м. Загальна вага зібраних уламків склала 544 гр.

«Торквеси не стільки визначались функцією прикраси, скільки підкреслювали соціальний статус власника. Зокрема, на це вказує знаменита мармурова статуя, що зберігається у Капітолійському музеї «Помираючий галльський вождь» (копія бронзового зображення вилитого за наказом пергамського царя Аттала I у 230-220 рр. до н.е.) До речі, торквес «Помираючого галла» найбільш подібний до знайденого нами у Малій Копані. Отже, він міг бути атрибутом вождя», – пояснює археолог.

З його слів, те, що торквес знайшли порубаним – зв'язано з певними ритуалами, адже місце його знайдення (у сакральному центрі) говорить про те, що тут проводили поховання та інші обряди.

«Можливо власник помер, і торквес, відповідно, був порубаний», – пояснив Володимир Мойжес.

З його слів, основа знайденого на Закарпатті золотого дакійського торквесу складається

з чотирьох сплетених золотих прутів діаметром 9-10 мм. Всередину вплетений тонкий різьблений дріт. Кінцівки торквесу мали форму півкулі з виступом та отвором замка.

Прикраса наразі зберігається у фондах Закарпатського обласного краєзнавчого музею.

УКРІНФОРМ

Народ скаже – як зав'яже

Кідь не мож, та полож.
Шо бівше, як вош, то одлож.
Маленька блыха велику колоду рушать.
Мать силу, як Ількова сива (кобила).
Має свалы (або: силу), як женатый когут.
Міцный, як бувак (або: кінь, медвідь).

Ми прочитали...

«...počas komunizmu bola rusínska národnosť ako taká vymazaná a všetko rusínske bolo označované ako ukrajinské. Ani Rusíni žijúci v Československu sa v tom čase nemohli hlásiť k vlastnej rusínskej národnosti, ale mali na výber len medzi ukrajinskou a slovenskou a tak si veľmi často písali radšej tú slovenskú...»

Martin Karaš, predseda Rusínskej obrody Slovenska
Bardejovsko – Svidnícko – Stropkovsko
26. novembra 2020

ÚSTAVNÝ ZÁKON č. 144
z 27. októbra 1968
o postavení národností v Československej socialistickej republike

Čl. 1

Československá socialistická republika, ako spoločný štát českého a slovenského národa a národností žijúcich na jeho území, v duchu socialistickej demokracie a internacionalizmu zabezpečuje maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti možnosti a prostriedky na všestranný rozvoj.

Čl. 3

(1) Občanom maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti sa v rozsahu primeranom záujmom ich národného rozvoja a za podmienok ustanovených zákonmi zabezpečuje:
a) právo na vzdelanie v ich jazyku,
b) právo na všestranný kultúrny rozvoj,
c) právo používať ich jazyk v úradnom styku v oblastiach obývaných príslušnou národnosťou,
d) právo spolčovať sa v národnostných kultúrnych spoločenských organizáciách,
e) právo na tlač a informácie v ich jazyku.

Tento ústavný zákon nadobúda účinnosť 1. januárom 1969.

(Časová verzia predpisu účinná od 01.01.1969 do 07.02.1991)

NOVE ŽYTŤA Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00 177 725. Ročník 71. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Náklad: 500 ks. Ročné predplatné 10,40 €. Štvrťročné predplatné 2,60 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s.. Stredisko predplatného tlače. Uzbecká 4, P. O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Objednávky na predplatné do zahraničia prijíma: SLOVART G.T.G., spol. s r.o.. Krupinská 4, P. O.Box 152, 852 99 Bratislava, e-mail: info@slovart-gtg.sk. Počítačová sadzba NITECH s.r.o., Prešov, Tlačí Grafotlač, Prešov. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

KULT MINOR

НОВЕ ЖИТТЯ Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 71. Головний редактор Мирослав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.